

Борба за „совјетско наслеђе“ у Азији

ВОЈНО ДЕЛО 6/1998.

Оливер Потежица

... Одлука лидера једанаест совјетских република у Алма-Ати (21. децембра 1991) о формирању Заједнице независних држава завршни је чин дезинтеграције СССР-а. То је био крај процеса који је средином прошле деценије започет „перестројком“, замишљеном као тражење путева за остваривање бољег и хуманијег социјализма, али се завршио распадом совјетске савезне државе. Одлука Врховног совјета (26. децембра 1991) о престанку постојања Совјетског Савеза и сопственом распуштању имала је историјски значај. Са међународне политичке сцене, у државном смислу, нестала је једна од две постојеће суперсиле. Нема никакве сумње да ће те промене тек имати огромне последице по односе у савременом свету, пошто се све њихове директне и индиректне импликације не могу још увек потпуно сагледати.

Сада у први план избија питање „совјетског наслеђа“ у региону централне Азије и у области Кавказа, који се налазе на средини линије велике цивилизацијске поделе између ислама и других религија, која се протеже од Балкана до Кине. Западни стручњаци често наводе да је у протекла два века Русија успела да учврсти своју доминацију у том делу азијског континента, прво кроз сукобе са Британцима (који су штитили своје колоније у Индији), а затим са Американцима (који су се борили против „ширења комунизма“). Та „Пандорина кутија“ је поново отворена пре три године, када су совјетске трупе почеле да се повлаче из Авганистана. Убрзо, затим, избили су и први оружани сукоби између азербејџанских муслимана и јерменских хришћана у области Закавказја, да би се потреси у том региону наставили по свим линијама подела између супротстављених религиозних групација и секти, етничких групација и мањина.

Борба за утицај и нове прерасподеле моћи (или интереса) у том делу света сада поново постају кључна глобална питања, повезана са ширим процесима у Европи, Азији и на Блиском истоку. Стварањем осам независних држава у том делу света (Киргизија, Туркменија, Казахстан, Узбекистан, Таџикистан у средњој Азији, као и Азербејџан, Јерменија и Грузија у Закавказју) отпочет је процес ширег регионалног прегруписивања, у којем се, поред најзначајнијих регионалних чинилаца Турске и Ирана, стално повећава број заинтересованих учесника – Русија, Кина, Индија, Пакистан, Европска заједница, арапске земље итд...

... Неки експерти за совјетска питања очекивали су да ће, након потписивања Споразума из Минска, између Русије, Украјине и Белорусије (8. децембра 1991), бивше совјетске средњоазијске републике евентуално формирати заједницу муслиманских држава, као противтежу „заједници словенских држава“. Међутим, на састанку у Ашабаду (13. децембра 1991), те републике (Казахстан, Узбекистан, Туркменија и Таџикистан) одлучиле су се за приступање „тројној заједници“ из Минска. Нешто касније, слично су поступили Азербејџан и Јерменија. Очењује се да је реаговање новоформираних средњоазијских држава било прагматично и усклађено са њиховим реалним интересима. На такво њихово опредељење утицали су и безбедносни разлози, као и спољнополитички ризици од евентуалног даљег инволвирања страних чинилаца у том региону. С друге стране, не треба занемарити ни чињеницу да готово два милиона Узбека живи у Авганистану и да је прокламовани циљ једног од вођа узбечке гериле у Авганистану стварање независне исламске државе на територији данашњег Узбекистана, Туркменије и северног Авганистана. У Таџикистану, на пример, јачају идеје о стварању „великог Таџикистана“, у који би биле укључене и авганистанске територије насељење Таџицима (на пример, један од најпознатијих вођа авганистанске гериле Ахмед Шах Масуд је Таџик). У етничким сукобима Узбека и Киргиза, 1990. у долини Фергана (то упориште исламског фундаментализма налази се на граници Узбекистана, Киргизије и Таџикистана), погинуло је више од 100 људи, а више хиљада је рањено. Многе етничке групације у региону посебно су осетљиве на јачање узбечког национализма, пошто су Узбеци највећа и најзначајнија национална групација, у том делу света. Неки страни посматрачи наводе да би се у читавом региону могла очекивати права ерупција етничких и верских сукоба у случају повлачења јединица армије Заједнице независних држава.

Ирански председник Рафсанџани је недавно изјавио да ће Запад, одмах пошто заврши са Источном Европом и бившим Совјетским Савезом пребацити тежиште својих акција на тај део света. При томе је вероватно имао у виду и осетљиво азербејџанско питање – у Ирану живи петнаестак милиона Азербејџанаца (турског порекла) и тешко је занемарити њихове евентуалне покушаје уједињења са новоформираном Републиком Азербејџан. Слично би могло важити и за милион Туркмена који живе у Ирану. Иранци, управо због тога, настоје максимално да искористе „исламску карту“ и „не штеде“ ни новац, ни агенте, ни пропаганду да би проширили свој утицај...

... Стручњаци за међународне односе сматрају да се на Западу све више јавља убеђење да се треба припремити за окршај са исламским фундаментализмом, који је већ заузео место (или ће га заузети) које је имао комунизам. На конференцији високих функционера НАТО-а, која је у фебруару 1992. одржана у Минхену, посебно су била уочљива упозорења на све већу опасност од исламског фундаментализма, „који, изгледа, замењује комунистичку опасност“.

Амерички професор Амос Перлмутер изјавио је недавно за „Washington Post“ да је исламски фундаментализам „агресивни, револуционарни покрет, који је исто тако милитантан и насилнички настројен као и бољшевички, фашистички или нацистички покрети у прошлости“. С друге стране, ирански верски вођа, ајатолах Хамнеи, приликом недавне прославе годишњице иранске исламске револуције, изјавио је да „муслимански и револуционарни народ Ирана и даље сматра Америку највећом сатаном“.

Многи аналитичари процењују да ће следећих година, а можда и деценија, посебно значајни бити сукоби између две велике религије – хришћанства и ислама. Сада се „арена“ њихове борбе налази на простору од Атлантика до југоисточне Азије. Може се, међутим, закључити да је процес новог регионалног прегруписавања, као и нове расподеле моћи и интереса, отворен у том делу света (у складу са изградњом новог светског поретка) и уз веома вешто коришћење (већ превазиђене) опасности од растућег исламског фундаментализма...